

YIRIK LOYIHA VA DASTURLARNI BOSHQARISH

Azadova Gulnoza Sardorbekovna

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Biznes va tadbirkorlik oliy maktabining 70411202 – Loyiha boshqaruvi (Project Management) magistratura mutxassisligi sirtqi ta'lim shakli tinglovchisi

Annotatsiya: Innovatsiyalar, bilimlar va inson kapitalini faollashtirishga asoslangan iqtisodiy o'sishning yangi turi shakllanishi munosabati bilan iqtisodiyotning turli darajalarida boshqaruv usullarini optimallashtirish muammosi yanada dolzarb bo'lib qoldi. Maqolada yirik loyiha boshqaruvidan foydalanishning turli jihatlari tahlil qilinadi. Yirik Loyihani boshqarish makro va mikro darajada berilgan parametrlar bo'yicha natijalarga erishish uchun samarali vositadir, degan xulosaga keldi.

Kalit so'zlar: loyihalarni boshqarish, davlat dasturlari, federal maqsadli dasturlar, loyiha.

Loyihalar bizning kundalik hayotimizning umumiy qismidir. Biz to'y yoki kutilmagan tug'ilgan kun ziyofatini rejalashtirayotgan bo'lishimiz mumkin, uyni ta'mirlash yoki bir semestr davom etadigan sinf loyihasini tayyorlashimiz mumkin. Ko'prik qurish, aholini ko'chirish, samolyotlarning yangi qatorlarini ishlab chiqarish va boshqalar kabi yirik loyihalarni qayd etish mumkin. Ularning barchasi loyiha boshqaruviga muhtoj. Loyiha boshqaruvi loyihalarni boshidan oxirigacha rejalashtirish, rejalashtirish, nazorat qilish va baholashda foydalaniladigan tizimli yondashuv, metodologiya va amaliyotlarni tavsiflaydi. U vaqt, xarajat, ko'lam, sifat va resurslar kabi belgilangan cheklovlar doirasida aniq maqsadlarga erishishga qaratilgan keng ko'lamli faoliyat va jarayonlarni o'z ichiga oladi.

Loyihani tuzish va uni boshqarish deganda ma'lum vaqt oralig'ida aniq maqsad va vazifalarga erishish uchun resurslarni rejalashtirish, ishni tashkillashtirish va uni nazorat qilish, va manfaatdor tomonlarning talablariga javob beradigan yuqori sifatli natijalarni taqdim etish jarayoni tushuniladi. Loyiha boshqaruvi qurilish va muhandislikdan tortib sog'liqni saqlash va moliyagacha bo'lgan keng ko'lamli sohalarda qo'llaniladi. Ushbu maqolada loyihalarni boshqarish asoslari, turli metodologiyalar haqida qisqacha ma'lumot beramiz.

Jahondagi yirik professional tashkilotlardan biri bo'lgan Loyiha Boshqaruvi Instituti (PMI) ta'rifiga ko'ra, loyiha deganda noyob mahsulot, xizmat yoki natijani yaratish uchun vaqtinchalik intilish tushuniladi. Loyiha (proyekt) vaqtinchalik tabiatga ega bo'lgani sababli uning boshi va oxiri mavjudligini bildiradi. U yakka o'zi yoki biror dastur/programmaning (bir-biriga bog'liq loyihalar to'plami) yoki portfelning

(bir-biriga bog'liq dasturlar yoki loyihalar to'plami) bir qismi bo'lishi mumkin. Loyihalar boshqaruvida natijalarga erishish uchun asosan uchta yondashuvlardan foydalaniladi: an'anaviy (inglizchada, predictive/waterfall), moslashuvchan (agile) va gibrid (hybrid).

Loyiha tuzish uchun oldin uning nizomini ishlab chiqish kerak bo'ladi. Masalan, nizomda ushbu asosiy elementlarni yoritib berish mumkin:

- * Loyiha uchun asoslar va ehtiyojlar haqida bayonot
- * Loyihaning maqsadlari
- * Loyihaning chegaralari (loyiha chegarasiga nimalar kirish yoki kirmasligi haqida ma'lumotlar)

* Loyiha budjeti uchun asoslangan biznes keys (zarur bo'lgan xarajatlar hisobi va ushbu loyiha orqali erishiladigan foyda va natijalar haqida ma'lumotlar, ularning kelib chiqish moliyaviy hisob-kitob tafsilotlari)

- * Loyihaning samaradorlik metrikalari
- * Loyihaning budjeti (taxminiy) miqdori
- * Loyiha bosqichlari bo'yicha vaqt rejalari
- * Loyihaning mijozlari, homiysi, jamoasi va manfaatdor tomonlar haqida ma'lumotlar

* Loyiha bajarilishidan erishiladigan asosiy natijalar haqida ma'lumotlar

* Loyiha boshlash vaqtida aniqlangan asosiy risklar haqida ma'lumotlar

* Loyiha boshlanishi va tugashi vaqt oraliqlari

* Loyiha yondashuv turi

Loyihani muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun boshlanishi va oxiri aniq belgilangan haqiqiy bosqichlarni belgilash kerak. Ish rejasini ishlab chiqish har bir bosqichda bajariladigan jarayonlar va ularning ketma -ketligi, kerakli mutaxassislar, mablag 'va resurslarning tavsifi bilan bog'liq. Ushbu yondashuv ko'proq xatolar va xatolardan qochishga yordam beradi. Bu avtomatlashtirish loyihasini amalga oshirayotgan ishchilar uchun zarur, shuningdek uni moliyalashtiruvchi shaxslarga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Loyihalash ishlarini bosqichma-bosqich samarali amalga oshirish ularni amalga oshirish jadvalini, shu jumladan resurslarni va ularni amalga oshirish muddatlarini (bosqichlarini) ishlab chiqish zarurati bilan bog'liq (oldingi grafik va raqamlarga qarang). Resurslar zarur xodimlar, apparat, dasturiy ta'minot, moliyalashtirish va infratuzilmani o'z ichiga oladi. Shu bilan birga, uni har bir ish turi uchun (mablag'lar va dasturiy ta'minot sotib olish, o'rnatish, o'qitish, individual dizayn bosqichlari va boshqalar) alohida moliyalashtirish yaxshiroqdir.

Loyiha boshqaruvi amaliyotidagi o'zgarish loyihalarni boshqarish usullari qo'llaniladigan boshqaruv ob'yektlari doirasini kengaytirish va loyihalarning o'ziga xos xususiyatlari va ularni amalga oshirish usullarini hisobga olgan holda takomillashtirilgan yoki yangi usullar va vositalardan foydalanish bilan bog'liqdir.

Loyihani boshqarish usullari nafaqat yirik kompleks loyihalar, qurilish va muhandislik, dizaynga asoslangan ishlab chiqarish, yuqori raqobatbardosh, yuqori texnologiyali ishlab chiqarish kabi an'anaviy sohalarda, balki korxonalar faoliyatini rivojlantirish, ommaviy bozorda ijodiy loyihalarni boshqarish uchun deyarli barcha sohalarda qo'llaniladi. ommaviy axborot vositalari, siyosiy va ijtimoiy loyihalar.

Loyihani boshqarish usullaridan foydalanish katta kompaniyalarning imtiyozlaridan voz kechdi, o'rta va kichik biznes ham ushbu yondashuvlardan foydalanishga va mutaxassislarini tayyorlashga kirishdi. Davlat hokimiyati organlari tomonidan loyihalarni boshqarishga qiziqish ortmoqda. Loyihaga yo'naltirilgan usullar alohida loyihalarni boshqarishda va maqsadli dasturlar darajasida qo'llaniladi. Davlat sektorida amalga oshirilayotgan loyihalar va dasturlar bir qator xususiyatlarga ega bo'lib, bu an'anaviy loyihalarni boshqarish usullarini takomillashtirish va moslashtirishni nazarda tutadi.

Butun dunyodagi bir qator mamlakatlarda hukumat va davlat organlari loyihalarni boshqarish metodologiyasida davlatning samarali rivojlanishini ta'minlashning muhim vositasi va milliy loyiha boshqaruvi imkoniyatlarini shakllantirishini e'lon qilishdi.

Amalda namoyon bo'ladigan muhim tendensiya loyiha menejerining rolini o'zgartirishdir. Buning sababi shundaki, loyiha boshqaruvi ob'yekti sifatida tushuntirish yanada murakkablashadi. So'nggi yillarda maqsadlarni belgilash yondashuvlari va loyiha muvaffaqiyati mezonlarini shakllantirish sezilarli darajada o'zgardi. Agar 1990-yillarning o'rtalarida loyihalarning aksariyati loyiha doirasida yaratilgan mahsulot (aktivlar, tizim) uchun talablar sifatida shakllantirilgan bo'lsa va muvaffaqiyat belgilarga muvofiq, "vaqt bo'yicha, budjet ichida, spetsifikatsiya asosida" shakllantirilgan bo'lsa, bugungi kunda tashkilotlar strategik biznes maqsadlariga erishish va loyiha barcha ishtirokchilarining manfaatlarini inobatga olgan holda, loyiha maqsadlari va muvaffaqiyat belgilarini bog'lashga intiladi. Natijada, loyihalarning miqyosi va vaqt chegaralari o'zgaradi, balki loyiha menejerining roli, menejering vakolati va loyihani amalga oshirishni tashkil qilish uchun uning majburiyatlari va talablari ham o'zgaradi. Misol uchun, loyiha maqsadlari va muvaffaqiyat belgilarini kompaniyaning biznes maqsadlariga erishish bilan bog'liq ko'rsatkichlar bilan belgilash loyiha muddatini aktivlar operatsiyalari bosqichiga o'zgartiradi va loyihaga ishtirokchilarni nafaqat aktivni yaratish bilan, balki uning faoliyatini ham o'z ichiga oladi. Biroq, kompaniyadagi strategik va loyihalarni boshqarishni faqatgina individual loyihalar darajasidagi maqsadlarni muvofiqlashtirish orqali to'liq hal qilish mumkin emas. Samarali loyihalarni boshqarish tizimini yaratish uchun dasturlarni va loyiha portfellari darajasini boshqarish kerak. Ushbu ehtiyoj dasturlarni va loyiha portfellarini boshqarish uchun nazariya va vositalarning faol rivojlanishiga olib keldi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. "Project Management Job Growth and Talent Gap Report 2017—2027". PMI. Project Management Institute, cop. 2018. Web. 5 Apr. 2018. <<https://www.pmi.org/learning/careers/job-growth>>.
2. "Pulse of the Profession 2018". PMI. Project Management Institute, cop. 2018. Web. 5 Apr. 2018. <<https://www.pmi.org/learning/thought-leadership/pulse/pulse-of-the-profession-2018>>.
3. "CHAOS Summary Report 2016: Outline". The Standish Group. The Standish Group International, cop. 2018. Web. 5 Apr. 2018. <<https://www.standishgroup.com/outline>>.
4. Об утверждении Методических указаний по разработке и реализации государственных программ Российской Федерации: приказ Министерства экономического развития Российской Федерации от 22.12.2010 № 670.